

94. З 240 апытаных падлеткаў у два разы больш тых, хто аддае перавагу зносінам з сябрамі ў камп'ютарных сетках, чым тых, хто сустракаецца з сябрамі па інтарэсах пасля ўрокаў. Колькі падлеткаў аддаюць перавагу камп'ютарным зносінам?
95. Кожны дзень з Нацыянальнага аэрапорта «Мінск» адпраўляюцца 24 міжнародныя авіярэісы: у краіны Усходняй Еўропы ў 2 разы больш, чым у краіны Азіі, а ў краіны Заходняй Еўропы — у 3 разы больш, чым у краіны Азіі. Колькі самалётаў адпраўляецца ў краіны Заходняй Еўропы?
96. Маша, Таня і Антон адправіліся па грыбы. Антон сабраў на 20 грыбоў больш, чым Таня, і на 5 грыбоў менш, чым Маша. Колькі грыбоў сабраў кожны, калі ўсе разам сабралі 135 грыбоў?

Складзіце задачу, якую можна рашыць з дапамогай ураўнення $2(x + 3) - x = 15$. Абмяняйцеся задачамі з сябрамі.

§ 6. Вугал. Вымярэнне і пабудова вуглоў

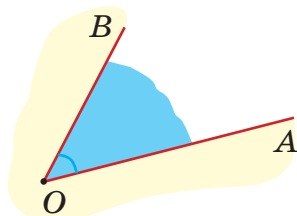
Разгледзім прамені OA і OB (рыс. 18).

1. Яны маюць агульны пачатак — пункт O .

2. Яны падзяляць плоскасць

на дзве часткі.

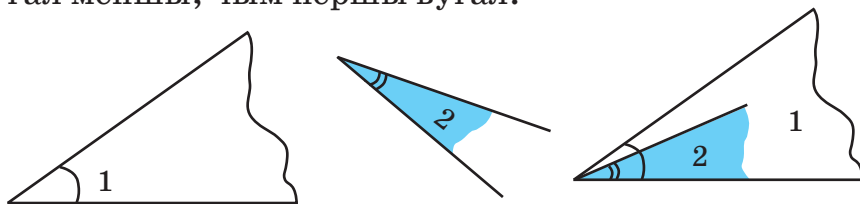
Фігура, утвораная двума прамянямі з агульным пачаткам і часткай плоскасці, якую яны абмяжоўваюць, называецца вуглом.

Рысунк 18

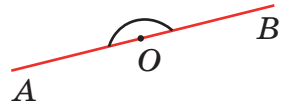
Вугал	Вяршыня вугла	Стораны вугла	Абазначэнне
Частка плоскасці, абмежаваная двума прамянямі з агульным пачаткам	Агульны пачатак праменяў	Прамені, якія выходзяць з агульнага пачатку	Трыма літарамі, пры гэтым абазначэнне вяршыні — у сярэдзіне. Адною літарай — назва вяршыні
	Пункт O	Прамені OA і OB	$\angle AOB$, або $\angle BOA$, або $\angle O$
	Пункт K	Прамені KN і KP	$\angle NKP$, або $\angle PKN$, або $\angle K$

Для параўнання вуглоў выкарыстоўваюць накладанне аднаго вугла на другі (рыс. 19). Накладзём вугал 2 на вугал 1 так, каб іх вяршыні супалі, а адна старана другога вугла супала са стараной першага. Другая старана другога вугла апынулася паміж старанамі першага вугла, значыць, другі вугал меншы, чым першы вугал.

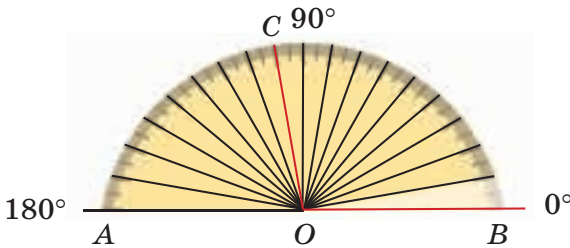
Рысунак 19

Разгледзім вугал AOB (рыс. 20). Яго вяршыня — пункт O , а стораны — прамені OA і OB утвараюць прамую. Такі вугал называецца разгорнутым. Яго выкарыстоўваюць для вымярэння вуглоў.

Рысунк 20

Правядзём прамені з вяршыні разгорнутага вугла так, каб яны падзялілі яго на 180 роўных частак (рыс. 21). Кожная такая частка — вугал, які называюць градусам.

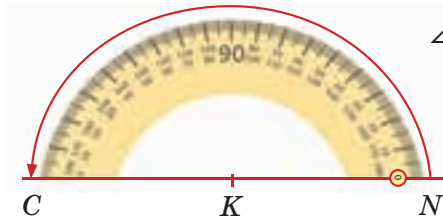

Рысунк 21

Калі на разгорнуты вугал накласці які-небудзь іншы вугал, то можна даведацца, колькі градусаў ён утрымлівае. Вугал COB на рысунку 21 утрымлівае 100° .

Запісваюць так: $\angle COB = 100^\circ$.

Каб не будаваць кожны раз разгорнуты вугал, падзелены на 180 роўных частак, выкарыстоўваюць яго мадэль: інструмент для вымярэння вуглоў (рыс. 22). Яго назва — транспарцір.

$$\angle CKN = 180^\circ$$

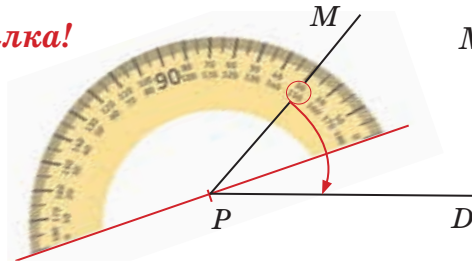
Рысунк 22

Каб вымераць вугал з дапамогай транспарціра, трэба:

1. Сумясціць вяршыню транспарціра з вяршыняй вугла, а старану транспарціра — з адной са старон вугла; на рысунку 23 — памылка, на рысунку 24 — правільна.

Памылка!

$MPD = 50^\circ$

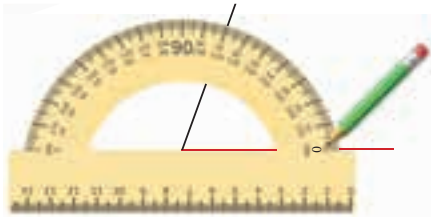
Рысунк 23

2. Другая старана пакажа велічыню вугла. Назваць яго велічыню, адлічваючы колькасць градусаў ад нуля.

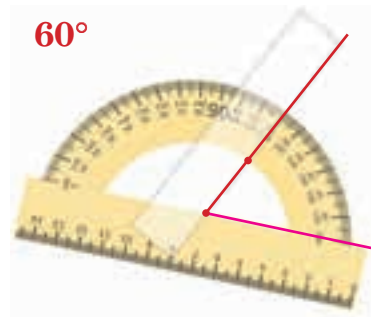

Каб пабудаваць вугал, трэба:

1. Правесці прамень (старану вугла) (рыс. 25).
2. Сумясціць пачатак праменя (вяршыню вугла) з пачаткам транспарціра.
3. Сумясціць старану транспарціра са стараной вугла.

Рысунк 24

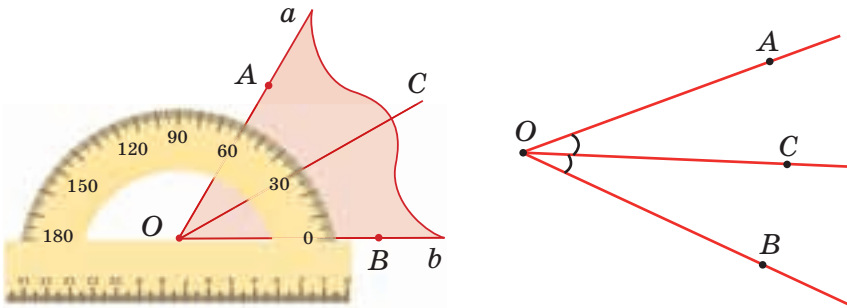

Рысунк 25

4. Адлічыць па транспарціры патрэбны лік градусаў, паставіць кропку.

5. Злучыць вяршыню вугла з адзначанай кропкай.

З дапамогай транспарціра можна падзяліць вугал на два роўныя вуглы праменем, які выходзіць з вяршыні вугла (рыс. 26).

Рысунак 26

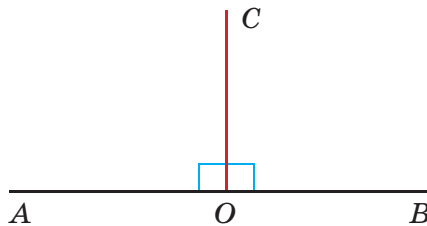

Бісектрысай вугла называюць прамень, які:

- 1) выходзіць з вяршыні вугла;
- 2) дзеліць яго на два роўныя вуглы.

Прамень OC — бісектрыса вугла AOB (рыс. 26).

Бісектрыса разгорнутага вугла дзеліць яго на два роўныя вуглы, кожны з якіх называецца **прамым вуглом** (рыс. 27). Вуглы AOC і BOC — прамыя. Кожны з іх утрымлівае $180^\circ : 2 = 90^\circ$.

Рысунак 27

Прамы вугал утрымлівае 90° .

Каб пабудаваць прамы вугал без транспарціра, можна абвесці дзве стараны прамога вугла чарцёжнага вугольніка. Пры накладанні прамога вугла на які-небудзь вугал, можа стацца, што (рыс. 28):

1) вугал меншы за прамы;

2) вугал большы за прамы, але меншы за разгорнуты.

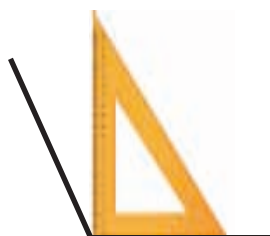
У першым выпадку вугал называецца вострым, у другім — тупым.

прамы

востры

тупы

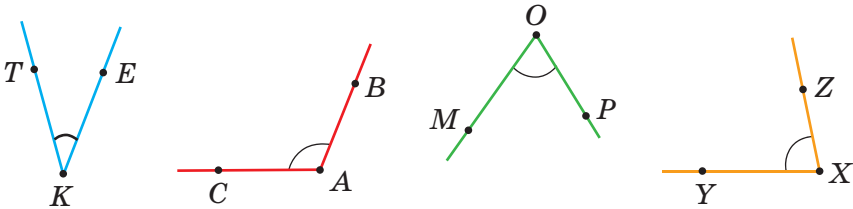
Рысунак 28

Віды вуглоў

Назва вугла	Відарыс	Велічыня вугла
Разгорнуты		180°
Прамы		90°
Востры		Меншы за 90°
Тупы		Большы за 90° , але меншы, чым 180°

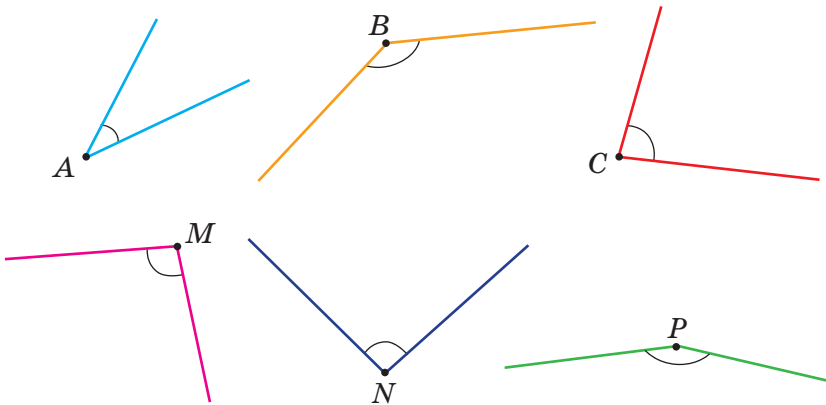

97. Запішыце абазначэнні ўсіх вуглоў, адлюстраваных на рысунку 29. Якія з вуглоў з'яўляюцца вострымі, а якія — тупымі? Ці ёсць на рысунку прамы вугал?

Рысунк 29

98. Начарціце вугал MOD , правядзіце ўнутры яго прамені OB і OC . Назавіце і запішыце ўсе вуглы, атрыманыя пры гэтым.
99. Начарціце дзве прамыя, якія перасякаюцца. Абазначце літарамі і запішыце ўсе разгорнутыя вуглы, утвораныя гэтымі прамымі.
100. Вызначце від вуглоў на рысунку 30. Вымерайце вуглы з дапамогай транспарцыра і запішыце вынікі вымярэнняў.

Рысунк 30

101. Начарціце з дапамогай чарцёжнага трохвугольніка:

а) тры прамыя вуглы;

б) два вострыя вуглы.

Абазначце пабудаваныя вуглы.

102. Вызначце від вугла і пабудуйце яго з дапамогай транспарціра:

а) 20° ;   в) 90° ;   д) 171° .

б) 75° ;   г) 128° ;

103. Пабудуйце вугал, роўны 130° . З дапамогай транспарціра правядзіце бісектрысу дадзенага вугла.

104. Пакажыце від вугла, які ўтвараюць гадзінная і мінутная стрэлкі:

а) у 6 г;   б) у 1 г;   в) у 5 г;   г) у 3 г.

105. Прамы вугал падзелены на два вуглы так, што адзін з іх на 40° большы за другі. Знайдзіце, колькі градусаў утрымлівае кожны вугал.

106. Адзін з вугоў на 60° меншы за другі. Колькі градусаў утрымлівае кожны вугал, калі вядома, што другі вугал у 4 разы большы за першы?

107. Разгорнуты вугал падзелены на тры вуглы так, што адзін з іх у 3 разы меншы за другі і ў 2 разы большы за трэці. Знайдзіце, колькі градусаў утрымлівае кожны вугал.

108. Знайдзіце:

1) найбольшы агульны дзельнік лікаў;

2) найменшае агульнае кратнае лікаў:

а) 12 і 20;   в) 48, 64 і 24;

б) 18 і 30;   г) 30, 20 і 25.

Рашыце задачы.

109. Уласная скорасць лодкі 18 км/г, скорасць цячэння ракі 2 км/г. Які шлях пераадолела

лодка, калі 2 г яна плыла па цячэнні ракі і 4 г — супраць цячэння?

110. Скорасць цячэння ракі 1 км/г, уласная скорасць катара 13 км/г. Катар ішоў 1 г уніз па рацэ, а затым 2 г па возеры, у якое ўпадае рака. Які шлях прайшоў катар за ўвесь час?

Правер сябе!

1. Начарціце вугал, абазначце яго. Назавіце вяршыню і стораны вугла.

2. Устаўце прапушчаныя словы:

а) разгорнутым вуглом называецца вугал, стораны якога ... .. ;

б) прамым вуглом называюць вугал, роўны ... ;

в) вострым вуглом называюць вугал, які ... за ... ;

г) тупым вуглом называюць вугал, які ... за ..., але ... за ... ;

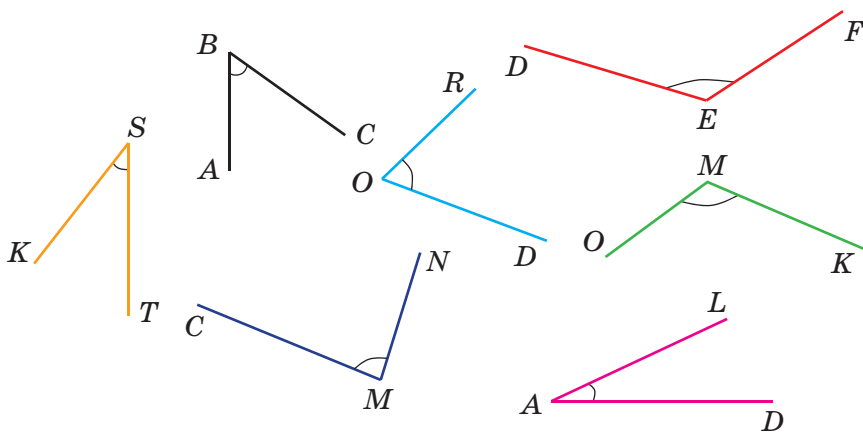
д) бісектрысай вугла называюць ... , які:

1) выходзіць з ... вугла;

2) дзеліць яго на ... .. вуглы.

111. Запішыце ўсе вуглы, адлюстраваныя на рысунку 31.

Рысунк 31

112. Начарціце дзве прамыя MN і KL , якія перасякаюцца ў пункце A . Запішыце ўсе вуглы, якія атрымаліся. Якія з іх разгорнутыя?
113. Начарціце ў сшытку востры, прамы, тупы і разгорнуты вуглы. Абазначце і запішыце ўсе вуглы.
114. Начарціце два вострыя і два тупыя вуглы. Абазначце пабудаваныя вуглы і запішыце, колькі градусаў яны ўтрымліваюць.
115. Вымерайце вуглы, адлюстраваныя на рысунку 29, запішыце вынік.
116. Пабудуйце прамы вугал. З дапамогай транспарціра правядзіце бісектрысу прамога вугла.
117. Разгорнуты вугал падзелены на два вуглы так, што адзін з іх у 5 разоў меншы за другі. Знайдзіце, колькі градусаў утрымлівае кожны вугал.
118. Прамы вугал падзелены на два вуглы так, што адзін з іх на 60° меншы за другі. Знайдзіце градусную меру кожнага вугла.

Знайдзіце інфармацыю аб іншых адзінках вымярэння вуглоў. Выразіце ў градусах:

а) 8 румб;   б) 100 град.

Тэст для самаправеркі

Пасля вывучэння гэтага раздзела вучань павінен:

1. Ведаць, што называецца лікавым выразам, выразам з пераменнай.
2. Умець знаходзіць значэнні лікавых выказаў.
3. Знаходзіць значэнні выказаў з пераменнымі пры розных значэннях пераменных.
4. Рашаць задачы на працэсы руху супраць цячэння і па цячэнні ракі; на працэсы збліжэння і аддалення.

5. Ведаць формулы для вылічэння перыметра і плошчы прамавугольніка і квадрата.

6. Ведаць, што называецца ўраўненнем, каранем ураўнення.

7. Рашаць ураўненні з дапамогай залежнасцей паміж кампанентамі дзеянняў.

8. Рашаць задачы з дапамогай ураўненняў.

9. Ведаць віды вуглоў.

10. Умець будаваць і вымяраць вуглы.

Тэст

Складзіце выраз для рашэння задачы (1–3).

1. На колькі больш спатрэбіцца двухмесных палатак, чым трохмесных, каб размясціць у іх y чалавек?

- а) $3 \cdot y - 2 \cdot y$;   в) $y : 2 - y : 3$;
б) $y : 3 - y : 2$;   г) $y : 6$.

2. Жэтон на метро каштуе x капеек, а білет на аўтобус ці тралейбус — y капеек. Колькі грошай зрасходуе Каця на праезд да бібліятэкі і назад, калі ёй трэба праехаць на метро, потым два прыпынкі на аўтобусе і адзін прыпынак на тралейбусе?

- а) $2 \cdot x + 6y$;   в) $2 \cdot x + 3 \cdot y$;
б) $x + y$;   г) $x + 2 \cdot y$.

3. Пеця і Марына вучылі словы да ўрока англійскай мовы. Пеця вучыў на працягу 14 дзён па a слоў у дзень, а Марына — па 30 слоў y дзён. На колькі слоў Марына вывучыла больш, чым Пеця? Складзіце выраз і знайдзіце яго значэнне пры $a = 15$, $y = 7$.

- а) $14 \cdot a - 30 \cdot y$;   в) $44 \cdot a - y$;
б) $44 \cdot a \cdot y$;   г) $30 \cdot y - 14 \cdot a$.

4. Каця выехала з каледжа на веласіпедзе са скорасцю 150 м/мін. Даша засталася на факультатыўныя заняткі і выехала ўслед за ёю толькі праз 20 мін са скорасцю 210 м/мін. Праз які час Даша дагоніць Кацю?

- а) 50 мін;   в) 80 мін;
б) 150 мін;   г) 40 мін.

5. Два веласіпедысты выехалі адначасова з двух пунктаў у трэці, куды яны дамовіліся прыбыць адначасова. Першы прыбыў на месца сустрэчы праз 2 г. Якая скорасць кожнага веласіпедыста, калі разам яны праехалі 54 км, а шлях другога веласіпедыста быў даўжэйшы за шлях першага на 6 км?

- а) 12 км/г і 15 км/г;   в) 24 км/г і 30 км/г;
б) 18 км/г і 15 км/г;   г) 12 км/г і 9 км/г.

6. Два цягнікі з аднаго пункта ідуць у процілеглых напрамках. Цяпер паміж імі 100 км. Скорасць аднаго з іх 70 км/г, а скорасць другога ў 2 разы меншая. Праз колькі гадзін адлегласць паміж імі будзе 520 км?

- а) 3;   б) 4;   в) 8;   г) 6.

7. Рашыце ўраўненне: $4(x - 2) + 5 = 25$.

- а) 3;   б) 4;   в) 8;   г) 7.

8. Знайдзіце карань ураўнення:

$$35 : (x - 12) + 1 = 8.$$

- а) 5;   б) 17;   в) 8;   г) 7.

9. Рашыце задачу з дапамогай ураўнення.

На адной паліцы ў тры разы кніг больш, чым на другой. Колькі кніг на кожнай паліцы, калі на адной з іх на 16 кніг больш?

- а) 28 і 12;   в) 24 і 8;
б) 17 і 51;   г) 7 і 23.

10. Скорасць руху лодкі па возеры 12 км/г. Колькі часу спатрэбіцца, каб пераадолець на

лодцы 70 км па цячэнні ракі, калі супраць цячэння ракі гэтую адлегласць лодка праходзіць за 7 г?

- а) 5;   б) 4;   в) 6;   г) 10.

§ 7. Матэматыка вакол нас

- 119.** На дзень горада было выраблена 1300 значкоў і вымпелаў з адлюстраваннем праспектаў і паркаў. Кожны значок каштуе 5 р., а кожны вымпел — 20 р. Менеджар па продажы не запісаў, колькі вырабаў кожнага наймення было, але памятаў, што ўсяго трэба іх зрабіць 1300 на агульную суму 20 000 р. Колькі было выраблена значкоў і вымпелаў?
- 120.** Для рамонту ў ваннай купілі 539 штук кафлянай пліткі. Колькі трэба купіць пачкаў клею, калі аднаго пачка хапае на 25 такіх плітак?
- 121.** З кнігі выпаў фрагмент, першая старонка якога мае нумар 143, а нумар апошняй складаецца з тых жа лічбаў, але запісаных у адваротным парадку. Колькі лістоў выпала з кнігі?
- 122.** Выпускнікі 11 «А» класа купляюць паветраныя шары для апошняга званка: па 3 шары кожнаму вучню і 5 шароў класнаму кіраўніку. У класе 24 вучні, шары купляюцца па цане 80 к. за штуку. Колькі рублёў каштуюць усе шары?
- 123.** Вася падлічыў, што калі кожная дзяўчынка прынясе па 3 р., а кожны хлопчык — па 5 р. для ўдзелу ў дабрачыннай акцыі, то ўсе 30 вучняў класа збяруць 122 р. Колькі ў класе хлопчыкаў?
- 124.** На малочным заводзе адзін аўтамат разлівае 80 пакетаў малака за 16 с, а другі — 50 пакетаў